Pomniki przyrody

Pomnikami przyrody według ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie.

Pomniki przyrody ożywionej

Spośród tworów przyrody ożywionej najczęściej za pomniki przyrody uznaje się drzewa wyróżniające się ze względu na sędziwy wiek i okazałe rozmiary. Mogą one być obejmowane ochroną jako pojedyncze obiekty bądź ich skupiska: szpalery, aleje lub grupy. Ochroną w formie pomników przyrody obejmuje się również szczególnie okazałe egzemplarze krzewów, stanowiska rzadkich roślin zielnych, a także stare okazy kwitnącego bluszczu.

W województwie śląskim aktualnie ochroną objęte jest 1393 pojedynczych drzew i krzewów, grup drzew, alei oraz 8 stanowisk rzadkich i chronionych roślin naczyniowych. Liczby te ulegają ciągłym zmianom ze względu na powoływanie nowych i likwidację nieistniejących już z różnych przyczyn obiektów.

Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 października 1991 r. nadała uprawnienia do powoływania pomników przyrody radom gmin. Do tej pory z kompetencji tych skorzystały rady 135 gmin, ustanawiając pomnikami 1203 pojedyncze drzewa, 168 grup i 21 alei. Na uwagę zasługują gminy, które powołały największą liczbę pomników przyrody, jak: Tarnowskie Góry (100), Bielsko-Biała (72), Sosnowiec (64), Katowice (54), Brenna (52), Cieszyn (48), Ornontowice (36), Jastrzębie-Zdrój (34) i Żywiec (33). Najbardziej okazałym drzewem pomnikowym w województwie jest lipa drobnolistna w Cielętnikach (gm. Dąbrowa Zielona) o obwodzie 1105 cm. Jest to również najgrubszy przedstawiciel rodzaju lipa w kraju. Niestety okaz ten został w 2017 r. poważnie uszkodzony przez orkan Ksawery. Imponującymi rozmiarami charakteryzują się również: para dębów szypułkowych „Mieszko" i „Przemko" w Kończycach Wielkich (gm. Hażlach), z których jeden wyróżnia się obwodem 850 cm, kasztan jadalny o obwodzie 820 cm w Reptach Śląskich (gm. Tarnowskie Góry), obwód 750 cm osiągają lipy drobnolistne w Boronowie i gminie Irządze. Obwód przekraczający 7 m osiągają też: platan klonolistny w Raciborzu – 730 cm, dąb szypułkowy w Rudach (gm. Kuźnia Raciborska) – 725 cm, buk zwyczajny „Buk Sobieskiego" w Świerklanach – 722 cm, lipa drobnolistna w Herbach – 710 cm, dąb szypułkowy w Krupskim Młynie – 706 cm oraz dąb szypułkowy w Górkach Wielkich (gm. Brenna) – 705 cm. Duże znaczenie przyrodnicze i krajobrazowe mają większe układy kompozycyjne drzew. W formie pomnika przyrody chroniony jest na przykład cały park wiejski w Pilicy, na który składa się aż 1619 drzew, czy park wokół Pałacyku Myśliwskiego w Promnicach (gm. Kobiór). W ten sposób chronione są również układy kompozycyjne w formie alei, jak np. „Aleja Brzozowa" w Częstochowie (385 drzew), aleja dębowa w Pszczynie (290 drzew) i wielogatunkowa aleja Pilicy (276 drzew).

Pomniki przyrody nieożywionej

Wśród pomników przyrody nieożywionej w województwie śląskim najliczniej reprezentowane są głazy narzutowe − 25 obiektów, jaskinie − 17, odsłonięcia i skałki − 14, źródliska − 7. Ponadto ochroną objęte zostały: wodospad, wywierzysko i odkrywka geologiczna.

Pomnikowe głazy narzutowe występują najliczniej na obrzeżach obszarów niżowych: na pograniczu Niziny Śląskiej oraz Wyżyn Śląskiej i Woźnicko-Wieluńskiej, jak również w Kotlinie Oświęcimskiej. Największą wartość poznawczą mają głazy znajdujące się w miejscu, w którym pozostawił je topniejący lądolód. Takim obiektem jest Głaz Oskara Michalika, potężny granitognejs o obwodzie 760 cm w części nadziemnej. Największym głazem pomnikowym w województwie jest granit umieszczony na Placu Wolności w Raciborzu. Ma 1070 cm obwodu, pochodzi ze żwirowni w Raciborzu-Studziennej. Na uwagę zasługuje również głaz narzutowy pochodzenia skandynawskiego o obwodzie 640 cm z Łazisk Górnych.

Ochroną pomnikową objęte są najcenniejsze jaskinie fliszowe w Beskidach. Są to przeważnie formy powstałe w rezultacie powierzchniowych ruchów mas skalnych, rozwinięte na szczelinie lub systemie szczelin. Jedenaście z nich znajduje się we wschodniej części Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego, a powstały w piaskowcach warstw godulskich. Najdłuższe korytarze (ok. 900 m) ma Jaskinia w Trzech Kopcach. Jaskinię Lodową charakteryzuje wyjątkowo zimny mikroklimat, sprzyjający długiemu utrzymywaniu się nacieków lodowych. Jaskinia Chłodna znajduje się na terenie rezerwatu Kuźnie. We wschodniej części Żywieckiego Parku Krajobrazowego znajduje się Jaskinia w Sopotni, zwana Wickową, z korytarzem o długości ponad 100 m. W Beskidzie Małym na uwagę zasługuje Jaskinia Komonieckiego. Jest to jaskinia warstwowa pochodzenia erozyjno-wietrzeniowego, największa tego typu w Beskidach.

Pomnikowe ostańce skalne grupują się w Beskidach i na Wyżynie Częstochowskiej. W rejonie Wisły chronione są wychodnie piaskowców istebniańskich w formie ambon przyszczytowych, grzybów lub grzęd. Jedną z nich jest okazała skała Na Kobylej (Krzakoska Skała), zwieńczona od strony północnej 14-metrową ścianą. Szczególnie cennym obiektem jest Malinowska Skała, ambona wierzchowinowa zbudowana ze zlepieńców malinowskich, które stanowią wzorcowe odsłonięcie warstw godulskich górnych. Na Wyżynie Częstochowskiej grupy ostańców wapieni górnojurajskich o zróżnicowanych formach są chronione w Złotym Potoku, w okolicy Smolenia i Złożeńca.

Wodospad na potoku Sopotnia Wielka jest największym tego rodzaju obiektem w Beskidach. Próg wodospadu ma długość ok. 15 m, a jego wysokość dochodzi do 10-12 m. Ochronie podlega też odcinek koryta poniżej wodospadu na długości 40 m.

Wywierzysko w Strzemieszycach to obfity wypływ wód z triasowych skał węglanowych. Ochronie podlega cały obszar źródliskowy. Ochroną w formie pomnika przyrody objęte są również źródła występujące głównie na terenie Jury Krakowsko-Częstochowskiej, np. w Ogrodzieńcu i Zdowie. Warto również wymienić objęte ochroną źródło Mniszka zlokalizowane w silnie przeobrażonym środowisku w Łaziskach Górnych.

Odkrywka geologiczna w Grodźcu odsłania żyłę skał magmowych (cieszynitów), przecinającą dolnokredowe skały fliszowe płaszczowiny cieszyńskiej oraz strefę skał przeobrażonych pod wpływem wysokiej temperatury, jaką miała magma wciskająca się w skały osadowe.

Liczne elementy przyrody nieożywionej o charakterze pomników przyrody są chronione także w niektórych rezerwatach przyrody, np. Sokole Góry, Góra Zborów, Parkowe, Ostrężnik czy Smoleń.

Zobacz:

Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody

Geoserwis GDOŚ

Dodana: 24 grudnia 2024 09:36 Zmodyfikowana: 6 października 2025 13:25